

Отже, гідроніми у творчості А. Кашенка – цінний компонент у системі мовних засобів, які конкретизують місце дії, що доповнює наші уявлення про широкий спектр відтворюваних реалій життя українського козацтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Железняк І.М. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках / І.М. Железняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко та ін. – К. : Наук. думка, 1981. – 264 с.
2. Кашенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А. Кашенко – Дніпропетровськ : Січ, 1991. – 494 с.
3. Ковалик І.І. Словотворча будова української топоніміки / І.І. Ковалик // Питання українського мовознавства. – К., 1960. – Кн. 4. – С. 137–153.
4. Чабаненко В.А. Українська Атлантида / В.А. Чабаненко – Запоріжжя, 2001–2006. – 405 с.
5. Чабаненко В.А. Порожистий Дніпро / В.А. Чабаненко – Запоріжжя, ЗНУ, 2008. – 188 с.

УДК 808.3 – 02-55

ПРІЗВИЩА НАДВЕЛИКОЛУЖЖЯ ИНДОАРИЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

Ільченко І.І., к.філол.н., доцент,
Дука Л.І., к.філол.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглядаються прізвища іншомовного походження, а саме індоарійського, які формують антропонімikon Надвеликолужжя. Ці прізвища не піддаються витлумаченню на власне слов'янському ґрунті, але легко й переконливо вмотивовуються твірними основами з санскриту.

Ключові слова: антропонім, антропонімія система, прізвище, прізвищеві назва, прізвисько.

Ильченко И.И., Дука Л.И. ФАМИЛИИ НАДВЕЛИКОЛУЖЬЯ ИНДОАРИЙСКОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматриваются фамилии иноязычного происхождения, а именно индоарийского, которые формируют антропонимикон Надвеликолужья. Данные фамилии не поддаются толкованию на собственно славянской почве, но легко и убедительно мотивируются образующими основами из санскрита.

Ключевые слова: антропоним, антропонимическая система, фамилия, фамильное прозвание, прозвище.

Pchenko I.I., Duka L.I. SURNAMES OF INDIAN AND ARIAN ORIGIN AT THE TERRITORIES TO THE NADVELIKOLUZZYA NORTH FROM VELYKYJ LUG / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article describes the names of foreign origin, particularly the indoarian origins, which form antropnimikon Nadvelikoluzhzya. The data does not name-to-interpret the slavic soil, but easily and convincingly explained forming basics of sanskrit.

Key words: antropnim, antropnimical system, family, a family name, nickname.

Першоосною сучасних прізвищ Надвеликолужжя є козацькі прізвища. Знаючи, що позначають наші прізвища, можемо здогадуватися: хто були наші предки, з яких земель чи країн потрапили на Запорожжя, чим займалися до цього, які прикметні ознаки мали. У прізвищі відбито історію роду, тож антропонімія загалом складає історію нашого народу.

Органічною частиною антропонімікону зазначеного регіону стали й такі українські прізвища, як **Багалай, Бака, Бакота, Балвір, Балбир, Бушма, Бушмака, Гупал, Гупало, Кічак, Кришень, Кундера, Курупа, Манджула, Пандай, Панікар, Судас, Хопта, Чамара, Шандра, Шіваненко, Шудря, Шудрак** та багато інших, зафіксованих у козацьких реєстрах і засобах ідентифікації, поширених і зараз серед населення. Усі вони не піддаються витлумаченню на власне слов'янському ґрунті, але легко й переконливо вмотивовуються твірними основами з санскриту. У народній пам'яті українців, очевидно, збереглася згадка про те, що рахмани-брахмани живуть на півдні, біля Чорного моря. Саме тут упродовж майже тисячоліття, починаючи з VI ст. до н.е., існувала колись Боспорська держава, до якої входили численні сіңдо-меотські, тобто індоарійські племена, частина яких у II тис. до н. е. вирушила до Індії, а частина лишилася, взявши участь в етногенезі балтійських і слов'янських народів [2, с. 17]. Санскрит допомагає по-новому поглянути на деякі українські реалії, скажімо, на ті ж імена й прізвища. На думку С. Наливайка, компонент – **вір (-бир)**, наявний у деяких українських прізвищах, таких, скажімо, як **Балвір, Бальвір, Балбир, Балбиренко** [3, с. 76, с. 101, с. 123, с. 156, с. 161), вказує на їх індійське походження. В індійській міфології – старший брат

бога Крішни, ім'я його означає “могутній герой” [4, с. 615]. Не менш цікавим є той факт, що ім'я Крішни досить часто трапляється в козацькому “Реєстрі 1649 року”, а саме: *Кришненко, Крішненко* [2, с. 64, 72]. Крішна мав ще одне ім'я – *Гопал, Гопало* [4, с.542]. Козаки на прізвище *Гупал, Гупало, Гупалов, Гупаленко* також фіксуються в Реєстрі [3, с. 84, с.125, с.137]. Хоча словник Б. Грінченка та етимологічний словник української мови зазначають, що *гупал* “вид чаплі”, “водяний бугай” [5, т. I, с. 340), [1, т. I, с. 621], що деякі предки запорозьких козаків поклонялися Крішні й Балвірові. Саме ім'я Крішна мовою санскриту означає “*Чорний*”, а в тих же запорозьких козаків побутували імена *Черня, Чорниш, Чорнята, Чернега*, від яких утворилась ціла низка сучасних українських прізвищ. З іншого боку, козаки мали й імена *Білан, Білаш, Біляк*, які також ставали основою для багатьох українських прізвищ [2, с. 12]. Цікавим є той факт, що серед запорозьких козаків, за “Реєстром 1649 року”, поширеними були прізвища і *Білий* і *Чорний*, проте більш поширеним було прізвище *Чорний*. Це свідчить про те, що предки запорозьких козаків більше поклонялися *Чорнобогові*, аніж *Білобогові* – *Балвіру*, що й зрозуміло, адже *Чорнобог* – божество воїнів, а *Білобог* – землеробське. Запорозьці були передусім професійними воїнами. Наведені факти засвідчують, що козаки мали прізвища *Чорний* та *Білий* не через свою чорнявість чи русявість, а через те, що їхні предки поклонялися *Чорнобогові* та *Білобогові*. У різних сотнях Черкаського полку служили два *Івани Кришненки* [3, с. 64, 72), два *Шіваненки* [3, с. 78], *Гупаленко* [3, с. 84], *Балби* [3, с. 76], *Васько Мазена* й *Сергій Мазепенко* [3, с. 77, 90], *Андрій* та *Кришко Шамишури*, а також *Богдан Шамишура* [3, с. 64, 81]. Прізвища *Шамишур, Шамишура* споріднені із сучасним індійським ім'ям *Шамшер, Шамишр*. Слово *шамшер* (*шамшір, шамшур*) мовою хінді означає “шабля” [6, т.ІІ, с. 589]. На користь витлумачення козацького прізвища *Шамишур* як “шабля” свідчить і той факт, що в тому ж Черкаському полку, навіть у другій сотні, служив козак *Ясько Шабля* [3, с. 80], [2, с. 26].

Одним із синонімів Крішни є *Гона*, що розкладається на *ГО + на*, де *го* (*гу*) – “бик”, “корова”, “худоба”, *на* – “захисник”, “охоронець”. Тобто ім'я *Гопала, Гопалака* дослівно означає “захисник биків/корів/худоби”, тобто “пастух” [4, с. 197].

Українці знають не тільки імена *Кришко, Криско* й прізвища *Кришень, Кришненко*, а також *Чорний, Черний, Черненко, Черняк*. І в той же час козаки мали прізвища *Біляк, Білан, Білаш*, які й зараз називають частину населення надвеликолузького регіону. Поза сумнівом, таке явище викликане поклонінням предків запорозьких козаків *Чорнобогові* й *Білобогові*, добре відомих давнім українцям, а ними якраз і є Крішна й Баладева [2, с. 49].

Прізвища *Шарко, Шарій, Шаровський, Шарченко, Шаровара* мають за основу слово *шара*, яке мовою санскриту означає – “очерет”, “комиш”. Оскільки саме з очерету робилися стріли, то з часом слово набуло значення “стріла”. У цьому значенні воно утворює різні терміни, переважно військові: *шарасана* – “лук”, *шараді* – “сагайдак”, “колчан”, *шаравара* – “сагайдак”, а також “шит”, “панцир”, бо, очевидно, й щити колись робилися з очерету. Проте прізвище *Шаравара* може тлумачитися і як *Стрілець*, виходячи з того, що в тому ж санскриті *вара* виступає і в ролі суфікса, тогочасного українським суфіксам на означення діяча [2, с. 116]. У такому разі прізвище Шаравара, із яким, певно, споріднені прізвища *Шарварок, Шарварко* та ін., має свого семантичного двійника – прізвище *Шарій*. Обидва прізвища, отже, означають “*Стрілець*” і є суто козацькими, хоча можуть означати й “*стрільний*”, тобто “виготовлювач стріл” [4, с. 637]. На думку С. Наливайка, навіть такі численні козацькі й сучасні українські прізвища, як *Болох – Волох, Болоховець-Волоховець*, також мають санскритське походження: Бахді-Бактрія, пізніше Балх – це той же корінь, тільки в слов'янській трансформації, що й у санскр. *брах-*, від якого утворений термін *брахман* – “жрець”, “індуїстський священик” [2, с. 128]. Через це знаменита *Болоховська* земля є *Волхвовською, Жрецькою* землею. Лексеми *болох* та *волох* тотожні, мають однакове походження й значення.

Українське прізвище – *Рева* [3, с. 59]. За своїм походженням також індійське, бо в санскриті ім'я *Рева*, що означає “багатство”, належало діду Бальдева (Кришни). Антропонім *Путренко* (Р2, 58) із санскриту *путра* (хінді – *пур*) – “син” [4, с. 643], [6, т. II, с. 558]. *Шуло, Шулик* [3, с. 29, с. 39] санскритське *шула* “гостра або колюча зброя”, “спис”, “тризубець Шіви” [4, с. 652]. *Кудин* [3, с. 47] < мовою санскриту *кунда* тотожне *яду/ джаду* – “чародій”, “чаклун”, “маг”, “жрець.” У “Реєстрі 1649 року” фіксується досить незвичне й непрозоре для українців прізвище *Шемет* та похідне *Шеметенко-Шемитенко*. Пращури сучасних українців теж знали поділ суспільства на жерців-брахманів, воїнів-кшатріїв, вайш'ів-землеробів, ремісників, торговців та шудрів, залежних від перших трьох станів. Як свідчить “Реєстр” 1649 року, у війську запорозькому служив козак із показовим у цьому плані прізвищем *Рохманенко* [3, с. 170]. Ним позначали найвищу верству давньоіндійського суспільства – жерців-брахманів, пам'ять про яких іще з язичницьких часів зберігається в українському фольклорі, фразеологізмах, назвах, святах і особливо прізвищах – *Рахманова, Рахманюк, Рахманець, Рохманенко, Рохманченко*.

Другий стан давньоіндійського суспільства, із якого походили воєначальники й царі, також, вважаємо, залишив пам'ять по собі в українських прізвищах. Із санскритським словом *кшатр* – “сила”, “влада” [4, с. 179] споріднене наше *цар*, наявне в численних давніх та сучасних українських прізвищах – *Царенко, Царьков, Царко, Царик, Царченко, Царук, Царчук*. Козаки із прізвищами *Цар-* засвідчені в багатьох

козацьких полках “Реєстру 1649 року”, що засвідчує незаперечну належність носіїв таких прізвищ та їхніх предків до стану воїнів. А українці в усі часи славилися як вправні й відважні воїни.

Відображено в українських прізвищах і четверту верству давньоіндійського суспільства – шудрів: *Шудра, Шудрак, Шудренко* [3, с. 78, с. 90, с. 126, с. 145]. *Шудрик, Шудриненко, Шудрикович, Шудриковський, Шудриченко*. Близькі до шудрів за соціальним статусом *чамари* – “чинбарі”, “шкірники”, велика етнокастова спільнота в давній, середньовічній і теперішній Індії. Це напрочуд близьке до українського *чинбар* – “шкірник”, “швець” [4, с. 608]. Дуже часто траплялось і трапляється зараз прізвище *Баглай* – із санскриту “журавель”, “чапля” [4, с. 460], [6, т. II, с. 196]. У такому разі, прізвище *Баглай* похідне від *багла* й пов’язується з журавлем або чаплею. Поряд з ним вживаються і *Журавка, Журавель, Журав, Журавка, Журавний, Журавленко, Журавский, Чапля, Чапленко, Чаплинський* [3, с. 31, с. 67, с. 123]. Різновидом *багла* – “журавель”, “чапля” – є і *бугла* > *Баглаенко* [3, с. 156]. З-поміж українських прізвищ є поширеними прізвища з компонентом *куль-*: *Кульбаба, Кульбака, Кульбіда*, що мовою санскриту означає “восначальник”, “командир загону” [4, с. 79].

Складні суспільно-політичні обставини, у яких перебувало Надвеликолужжя протягом кількох століть, не могли не залишити слідів і в антропонімі цього регіону. Причин появи прізвищ іншомовного походження може бути декілька. По-перше, асиміляція чужинців серед корінного населення, їх постійна взаємодія. По-друге, свідоме переключення українських прізвищ урядовими органами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [гол. ред. О.С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 1982-2006. – Т. 1 – 1982. – 634 с.
2. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит / С. Наливайко. – К. : Либідь, 2001. – 274 с.
3. Реєстр війська Запорозького 1649 р. – К. : Наукова думка, 1995. – 588с.
4. Санскритско – русский словарь. – М. : Наука, 1978. – 836 с.
5. Словарь української мови : у 4 т. / [упоряд. з дод. власного матеріалу Б. Грінченко]. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 1 – 1996. – 456 с.
6. Хинди – русский словарь : в 2 томах. – М. : Наука, 1972. – Т. 2. – 756 с.

УДК 811.161.2’367

МОРФОЛОГІЧНІ ТА СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРТАННЯ В МАЛИХ ЖАНРОВИХ ФОРМАХ ІНФОРМАЦІЇ ПЕРІОДИКИ (НА МАТЕРІАЛАХ ЗАПОРІЗЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

Леонова Н.В., старший викладач

Національна металургійна академія України

Стаття присвячена дослідженню морфологічної та структурних особливостей звертання в малих жанрових формах інформації періодики (на матеріалах запорізьких періодичних видань).

Ключові слова: структура малих жанрових форм інформації, звертання в малих жанрових формах інформації періодики, морфологічні особливості звертань малих жанрових форм інформації.

Леонова Н.В. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ И СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЩЕНИЯ В МАЛЫХ ЖАНРОВЫХ ФОРМАХ ИНФОРМАЦИИ ПЕРИОДИКИ (НА МАТЕРИАЛАХ ЗАПОРОЖСКИХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ) / Национальная металлургическая академия Украины, Украина.

Статья посвящена исследованию морфологических и структурных особенностей обращения в малих жанровых формах информации периодики (на материалах запорожских периодических изданий).

Ключевые слова: структура малих жанровых форм информации, обращения в малих жанровых формах информации периодики, морфологические особенности обращений малих жанровых форм информации.

Leonova N.V. MORPHOLOGICAL AND STRUCTURAL FEATURES OF APPEAL IN SMALL GENRE FORMS OF INFORMATION IN PERIODICALS (ON MATERIALS OF ZAPORIZHZHYA PERIODICALS) / National Metallurgical Academy of Ukraine, Ukraine.

The article investigates the morphological and structural features appeal to LGFI periodicals (based on zaporizhzhya periodicals).

Key words: structure of small genre formes of information, recourse of small genre formes of information of periodicals, morphological features of appeal of small genre formes of information I.